

11. Русские писатели о литературном труде. Т.4. — М., 1956.
12. Гадамер Г. Актуальность прекрасного. — М., 1991.
13. Урнов Д.М. Джозеф Конрад. — М., 1977.
14. Домашенко А.В. Гете, Пушкин, Чехов и эстетическое завершение // Литературоведческий сборник. Вып 14. — Донецк, 2003.

Олександр ГЛОТОВ, професор (Тернопіль)

РОСІЙСЬКА ЛІТЕРАТУРА УКРАЇНИ: МЕТОДОЛОГІЯ ПИТАННЯ

У наукових колах філологів-русистів останнім часом курсує ідея створення академічної історії російської літератури України. Основною проблемою, як з'ясувалося, є вирішення, здавалося б, очевидного питання: що вважати російською літературою України? Виникла низка гіпотез, що пропонують вважати такою:

- а) Російських письменників, що народилися в Україні;
- б) Твори російської літератури, дія яких відбувається в Україні;
- в) Російських письменників, що живуть або жили в Україні, незалежно від того, чи пов'язані їх твори з Україною;
- г) Тексти українських письменників, написані російською мовою;
- д) Етнічно російських письменників, незалежно від мови їх творів, що живуть або жили в Україні.

Спробуємо встановити міру універсальності цих критеріїв.

Письменник міг народитися в Україні, але згодом або ніяк творчо не стикатися зі своєю історичною батьківщиною, як, наприклад, М.Некрасов, або не сприймати української специфіки її (А.Ахматова-Горенко). Тобто, ця ознака не може вважатися універсальною. Перелік російських письменників родом з України настільки великий, що зайняв би більшу частину матеріалу.

При «географічному» підході російською літературою України може вважатися і «Дама з собачкою» А.Чехова (Ялта), і «Полтава» О.Пушкіна, що також, будучи явним парадоксом, профанує цей підхід.

Місце постійного перебування само по собі мало що вирішує, особливо якщо шукати якийсь універсальний критерій. Хемінгуей, що жив довгі роки на Кубі, не перестав від цього бути письменником американським. Міцкевич і Словацький створювали класичні твори польської літератури за відсутності польської держави взагалі. Гоголь писав «Мертві душі» в італійській «прекрасній далечині». Фелікс Кривін, який жив в Ужгороді, публікувався переважно в Москві, а потім виїхав до Ізраїлю.

Історія української літератури знає випадки написання художніх текстів російської мовою. Найбільш показовий — проза Т.Шевченко, яка за обсягом перевищує його ж україномовну поезію.

Етнічна ознака взагалі найбільш сумнівна, особливо якщо врахувати, що об'єктивних критеріїв визначення національності просто не існує. Є лише самоідентифікація,

яка, своєю чергою, може не декларуватися. Найбільш яскравий приклад — дискусія про те, до якої національної культури належить Гоголь, російської чи української.

Перший і основний критерій — все-таки мова. Тобто, кажучи про російську літературу України, матимемо на увазі тільки й виключно тексти, спочатку створені російською мовою. За аналогією: В.Сирін — російський письменник, В.Набоков — письменник вже американський.

Місце перебування значення не має. За великим рахунком воно може бути змушеним: заслання, еміграція.

Етнічна приналежність також не може вважатися визначальним чинником. Джозеф Конрад і Гійом Аполлінер були етнічними поляками, однак належали англійській і французькій літературі.

Залишається історичний аспект.

Варіант перший. Є історія «великої» російської літератури, яка включає літературу «материкову» і літературу російського зарубіжжя, діаспори. Не має принципового значення, як ця діаспора утворилася: три хвилі російської еміграції з Радянської Росії рівноцінні факту розвалу СРСР і формуванню на територіях колишніх радянських республік груп письменників, що творять російською мовою. Таким чином, російськомовні тексти України — це фрагменти історії російської літератури взагалі.

Тобто, творці підручника з російської літератури зобов'язані враховувати написане і видане на території США, Великобританії, Франції, України, Казахстану, Молдови тощо. З цієї точки зору немає принципової різниці між В.Войновичем, що живе в Німеччині, Н.Коржавіним, що живе в Америці, і Г.Глазовим, що живе у Львові.

Навіть якщо художня дійсність творів цих авторів, німецька, американська або українська, і не сповна співвідноситься з, умовно кажучи, російським культурним фоном, то, за великим рахунком, відмінності тут не більші, ніж між вологодським культурним фоном В.Белова, донським культурним фоном М. Шолохова і космополітичним урбаністським культурним фоном А. Вознесенського.

Мозаїка російської літератури, таким чином, поповнюючись різними етнокультурними космосами, набуває всесвітнього масштабу. І завдання дослідників російської літератури України полягає в максимально повному висвітленні всіх можливих версій і варіантів явищ художньої літератури російською мовою, пов'язаних так чи інакше з історією і географією України.

Варіант другий. Виходить з історії «великої» української літератури, у рамках якої існують паралельні тексти, за історичними обставинами змушені бути написаними поросійськи. Під цим кутом зору Т.Шевченко, який навіть писав російську прозу, залишається явищем української літератури. У не меншій мірі таким явищем буде і етнічний українець М.Гоголь, який не просто усвідомлював себе українцем, але й створив українську художню дійсність. І йдеться не лише про суто українські «Вечори на хуторі...», але й про петербурзький цикл, і про «Мертві душі», де уся гоголівська новизна зрештою виникла з «відстороненого», українського погляду на російську повсякденність, дикість і сміхотворність якої не помічав російський тубілець, навіть конгеніальний Гоголю, наприклад, той же Пушкін.

Природним чином при такому підході фактом української літератури стають письменники радянської епохи, інститутами приписки прив'язані до українських населених пунктів, які друкувалися переважно в радянських українських видавництвах, які через освіту і спілкування мислили українськими історичними, географічними і культурними категоріями, отже, які створювали суто український культурний фон, хоч і російською мовою.

I, нарешті, варіант третій. Існує історія «великої» російської літератури, явища якої набули загальнонаціонального характеру. Заслужено чи ні, значення у принципі не має. Так склалися історичні обставини. Та в той же час в окремих регіонах існує література своя, місцева, провінційна, література другого плану, в порівнянні з літературою центральною, літературою метрополії. І тоді російські письменники Львова і Івано-Франківська встають в один ряд з письменниками Воронежа і Тамбова. Як ті, так й інші відомі у себе на «малій батьківщині», час від часу прориваються на шпальти метрополії, можливо, стають відомими якимись своїми окремими творами, залишаючись в цілому представниками того самого горезвісного «другого плану». Нічого негожого в такому становищі немає, літературний процес складається не лише з вершин, залишитися в історії літератури хоч би одним віршем — вже великий успіх.

Тобто, у принципі можлива реалізація будь-якого з цих трьох варіантів. Зрозуміло, кожен з них може зажадати певних світоглядних і наукових компромісів, без яких, як мені представляється, неможлива взагалі жодна наукова гіпотеза, що існує лише за рахунок відмови від певних деталей в ім'я цілісності концепції.

Ігор ПАПУША, докторант (Тернопіль)

МІЖНАРОДНА НАРАТОЛОГІЯ: ПРОБЛЕМИ ДЕФІНІЦІЇ

Різні варіанти в національних школах наратології об'єднуються в окреслену спільним предметом осмислення сферу теоретичного знання.

Роман Гром'як

Немає сумніву, що міжнародна наратологія (теорія розповіді) належить сьогодні до канону методологічних підходів у сучасній гуманітаристиці. Зосередимося тут на найбільш актуальних сьогодні проблемах цієї ділянки наукових досліджень.

Наратив як репрезентація. Якщо наратологія досліджує розповідні тексти, тобто наративи, то природно, що розгляд варто розпочати саме з визначення цього поняття. Усі наратологи погоджуються з тим, що, по-перше, наратив — це репрезентація [8], а по-друге, що предмет цієї репрезентації демонструє певний ряд властивостей, а саме — часові і причинні. Зрозуміло, що таке поняття наративності не може прирівнюватися до змісту будь-якого конкретного засобу репрезентації. Одна і та ж історія може бути репрезентована різними засобами зовсім неадекватно внаслідок неоднорідності репрезентативних можливостей цих засобів (роман, кіно, балет та ін.). Проте, протягом тривалого часу наратологи просто ігнорували цю нерозділеність засобів (медій) і репрезентацій.

Оскільки нарація пов'язана з чимось, що відбулося, наратологи визначають це як історію. Можна розширити наше розуміння історії за рахунок теорії мотивації. Вирізняють три види мотивації: 1) причинну (каузальну) мотивацію, яка пов'язує події в умовах